

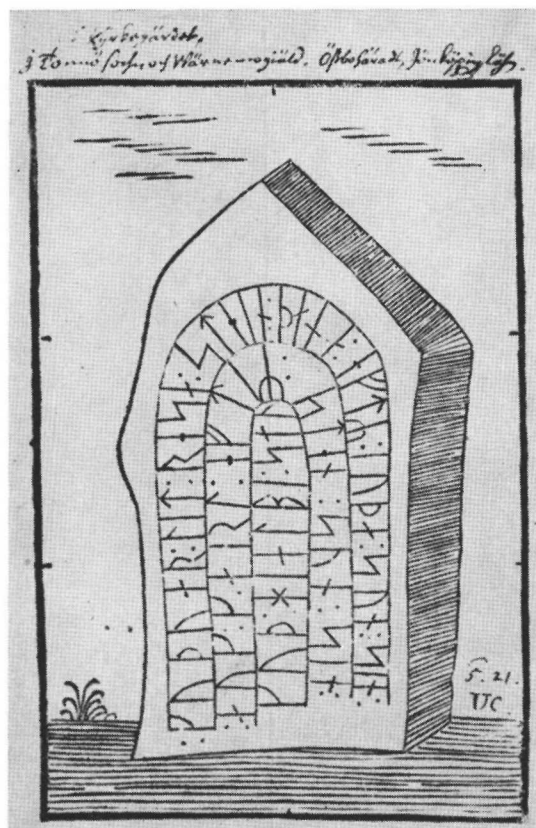

Fig. 29. Sm 61. Runstensholm. Tännö sn. Efter träsnitt i Peringskiölds Monumenta (B 1031).

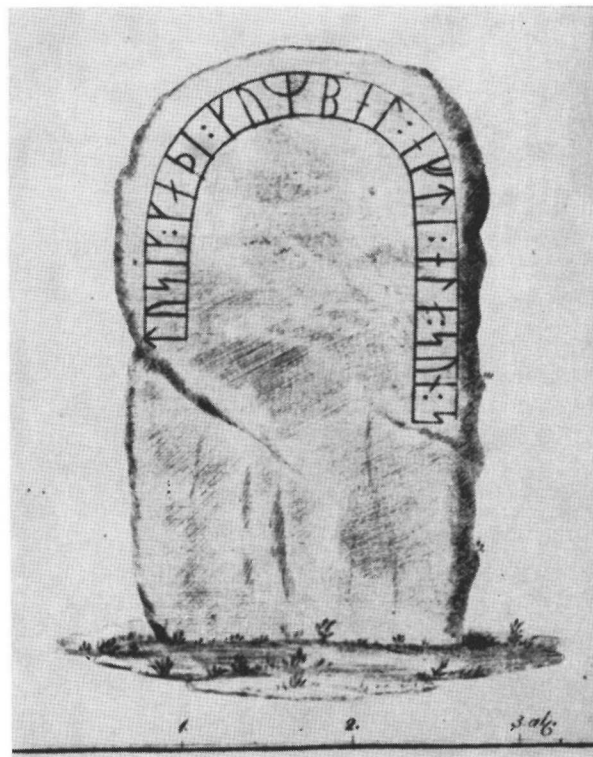

Fig. 30. Sm 62. Ed. Voxtorps sn. Efter teckning av Ennes i Liljegrens Fullständig Baitil.

Bureus originalläsning föreligger i *F a 6*, där runorna 7–9 läsas **lit**, 49–52 **sein**. v. Friesen: 49–52 **s[t]in**.

1–6 **kupuar** kan vara namnet *Guðvar(ð)r*, känt från västnordiskt område och även från fsv. genom *guduarus* DS 1156 (år 1296 Uppland), eller ett mot det västnordiska kvinnonamnet *Guðvör* svarande rsv. *Guðvar*; se Sö 262 och U 1133. — 27–30 **auþa**, ack. av *Auði*, kortnamn till sammansatta namn med *Auð*-som förled. *Auði* finns belagt i en nyfunnen östgötsk runinskrift i S:t Lars k:a, Linköping (se S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1958 s. 255 f.) samt i medeltida svenska källor. I Danmark finnas några exempel, därav två rda. från Skåne och Bornholm. Västnordiskt *Auði* är tämligen vanligt. — Namnen *Karl*, 40–43 **karl**, och *Steinn*, 49–52 **stin**, höra båda till de vanliga.

62. Ed. Voxtorps sn.

Pl. 51.

Litteratur: L 1248. B. A. Ennes: *F m 61* (hs i KB), Underrättelser om det gamla fylkeskonungariket Finnheten (1809) s. 39; J. G. Liljegen (præs.): *Analecta monumentorum ad Ed*, resp. Uddo Ullman (1814) s. 3, Runlära (1832) s. 86, Småland (ATA); E. C. Montahn: *Samlingar till en historisk afhandling om säteriet Stora Edh* (1819) 1 s. 12, 2 s. 24; J. J. Lagergren: *Rättelser och tillägg* (hs i Växjö Stifts- och landsbibl.) 2 s. 76; N. H. Sjöborg: *Samlingar för Nordens fornälskare* 3 (1830) s. 119; P. Wieselgren: *Ny Smålands beskrifning* 3 (1846) s. 54; J. E. Lagergren: *Handlingar om Småland*, M 104: 14 (hs i KB) s. 197; J. Allvin: *Beskrifning öfver Östbo härad* (1852) s. 119; N. G. Djurklou: *Antiqvariska resor i Östbo, Westbo och Mo härader* 1870 (ATA) s. 186, tr. i *NSmMedd* 11 (1938) s. 16; A. Friberg: *Undersökningsprotokoll* (NSmArk); O. v.

Friesen: Brev till A. Friberg: den ²⁵/₅ 1915 (NSmArk), i Småländska hembygdsböcker 2 (1923) s. 44, jfr NSmMedd 11 (1938) s. 16 not; N. Gillgren och C. Claeson: Fornminnesinventering 1937 och 1939 (ATA); C. Härenstam i Från Finnveden 1937 s. 5.

Äldre avbildningar: Ennes: teckning i Liljegrens Fullständig Bautil (ATA) 4, F m 61, Liljegrens *Analecta monumentorum*, Sjöborgs aa pl. 60 fig. 195, J. J. Lagergrens aa s. 173, J. E. Lagergrens aa; Teckningar af runstenar, skänkta till Kungl. Vitterhets, Historie och AntikvitetsAkademien af Wetterhall (ATA); Djurklou: teckning i o.a. hs pl. 24; P. Wistrand: teckning den ¹³/₁₁ 1879 (ATA); E. Ihrfors: teckning i Smolandia sacra (ATA) 2 s. 354; v. Friesen: foto den ⁴/₈ 1917 (NSmArk); N. Gillgren: foto i aa.

Denna runsten har numera sin plats i kanten av ett gärde 2 m SÖ om landsvägen Värnamo-Växjö, 200 m SV om avtagsvägen till Elsegärde.

Assessor E. Montahn, som var Eds ägare vid 1800-talets början, berättar om fyndet av stenen (aa 1 s. 12): »Uti en Hage hvarigenom stora Landsvägen går, blef år 1803 funnen en Runsten 4½ aln lång och 2 alnar 5 tum bred, ifrån Herregården är det 5310 alnar till Runstenen på denna Runsten är ristad följande inscription: *Tusik godi kumbel efti Ela sun sin*, som är att *Tusik lät göra Stenen efter Ela sin son*; Jag har låtit aftaga denna Sten som härhos bifogade ritning utvisar: Tab II. ... Denna Runsten kallas af Bönderna häromkring Kungs Stenen.»

Ennes (*F m 61*) uppger, att stenen länge legat kullfallen, innan den restes av Montahn och att den 1804 avtecknades av B.A.E., dvs. av Ennes själv, varefter teckningen infördes i *Analecta monumentorum ad Ed*, resp. Uddo Ullman. Samma teckning med sina karakteristiska felläsningar återfinns i *Fullständig Bautil* och hos Sjöborg och i de handskrivna källorna från 1800-talets förra hälft. Någon ny avritning gjordes ej förrän 1870 av Djurklou.

Runstenen är en av de talrika fornlämningar, som finnas i den omgivande trakten. På ägor till Ed finnas flera rösen, jordblandade och andra, stensättningar m.m., och på Elsegärdes mark ligger en gravhög, som är 30 m i diameter och 3 m hög, jämte åtskilliga rösen.

Stenen är 180 cm hög, 118 cm bred vid basen. Runorna äro 14 cm höga.

Inskrift:

tusti : karpi : kubl • pasi : efti : eta : sun s . . .

1 5 10 15 20 25

*Tósti gerði kumbl þessi eftir *Etta, sun s(inn).*

Toste gjorde denna minnesvård efter Ätte, sin son.

Till läsningen: Första ordet, som av Ennes och även av Friberg och Vistrand lästs **tusik**, är **tusti**. Av 4 **t** är hst ojämn, den högra bst svagt synlig, den vänstra ej alls. Till vänster om 5 **i** synes en fåra, som ger runan utseende av ett omvänt **k** men är naturlig; den är skrovlig i botten. På 12 **u** är toppen skadad. Av 13 **b** synes hst, den nedre delen tydligt, den övre svagare, samt svaga spår av bistavens nedre del. 14 är **i**; mycket svaga spår av runans övre del äro synliga. Av 15 **p** synes huvudstavens övre hälft. Inga spår av **ṛ**-bistavar finnas till runan 22. Inskriften är här tydlig. Runan 23 är **e**. Ennes, Ihrfors, Friberg och Vistrand läsa **e**, Djurklou och v. Friesen samt Härenstam **i**. Ennes' läsning lyder i sin helhet: **tusik : kapi : kumbel : efti : ela : sun : s**. Djurklou: **tusti : karpi : kuml pasi : ifta : ita : sun**.

1-5 **tusti** *Tósti* är ett vanligt namn; se Sm 51. 19-22 **efti** utan **ṛ** förekommer även i Sm 109. Se angående denna form A. Noreen: *Altschwedische Grammatik* (1904) § 320 anm. 3 och J. Brøndum-Nielsen: *Gammeldansk Grammatik* 2 (1932) s. 360 och där citerad litteratur. — 23-25 **eta** är ack. av ett rsv. mansnamn *Ætti*. Lundgren o. Brate antager ett *Ætte* i ortnamnet *Ættathorp* SRP 827, 828 (år 1368), troligen Ättetorp i Kvillinge sn, Östergötland. Ett feminint *Ætta* förekommer i Sm 19 och senare källor. Se s. 74. På västnordiskt område finns ett mycket sällsynt *Eddi* och i fda. ett från Frisland lånat *Edde*. Dessa namn synas ej ha någon motsvarighet i fsv.

Att denna ganska obetydliga inskrift, som alldeles undgått forskningen under 1600- och 1700-talen, sedan blivit så uppmärksammas, beror på att ägaren till Ed vid 1800-talets början, assessorn Erik Montahn,

hade ett livligt intresse för fornminnen, och att i grannsocknen Fryele den kände samlaren major B. A. Ennes residerade på Näsbyholm. Fryele var även Liljegrens födelsesocken. Dessa götiskt inspirerade herrar ägnade stort intresse åt fornminnen, sägner o. dyl. Runstenens **eta**, som man felaktigt läste **ela**, anknöts till det närbelägna Elsegårde, och den stora gravhögen i närheten kallas »kung Elles hög». Montahn (aa I s. 12) sökte även anknyta inskriftens första ord, som han läste *Tusik* (1–5 **tusti**) till Trolletraditionerna vid Ed: »Efter gamla språket i Jämtland betyder *Tuss*, *Tusur* Fjällbyggare, Tyre Trollskap, och Thussar ett Troll, att det tyckes sannolikt vara det någon af Trollefamilien uprest denna Stenen i forna tider» m. m. dylikt. Montahns intresse för runor tog sig även uttryck i handling. »Omkring Ed, både ute i gårderna och inne i trädgården, finnes ett antal stenar med inskriptioner och data i en blandning av runstil och latinsk stil» (E. Lönnberg i *Värnamo hembygdsförenings årsskrift* 1943 s. 8). Även runstenen har fått en sådan inskription på baksidan.

Trolleklippan. Voxtorps sn.

På den s. k. Trolleklippan (utsatt på generalstabskartan bl. 20) Ö om landsvägen Värnamo–Rydaholm finns en sentida runinskrift **sm : lanþman**.

63. Värnamo kyrkogård.

Litteratur: L 1565. J. G. Liljegren: Brev till J. Adlerbeth den 13/7 1831 (ATA), Samlingar MSC^t Runir (ATA), Runlära (1832) s. 136; P. Wieselgren: Ny Smålands beskrifning 3 (1846) s. 62; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) s. 267; J. Allvin: Beskrifning öfver Östbo härad (1852) s. 112; N. G. Djurklou: Antiquariska resor i Östbo, Westbo och Mo härader 1870 (ATA) s. 179, tr. i NSmMedd 11 (1938) s. 13.

Äldre avbildning: Liljegren: teckning 1831 i Fullständig Bautil (ATA) 5, i Ennes F m 61 (hs i KB) och i J. E. Lagergrens aa.

Fyndet av det numera försvunna runstensfragmentet på Värnamo kyrkogård omnämnes av Liljegren i hans brev till Jakob Adlerbeth den 13/7 1831: »Inom Finnveden har jag något Antiquariskt märkvärdigt ... Likaså på Wernamo kyrkogård en förut alldeles obekant runsten.»

År 1852 fanns stenen ännu kvar. »Inuti kyrkogården står, lutad mot ett träd, den under N:r 1846 [bör vara 1565] uti Liljegrens runurkunder antecknade runstenen, på hvilken blott orden —.l.—satist.. —a : ifl. kunna igenkännas. — Man finner dock häraf, att stenen blifvit rest till minne af någon afliden. Troligen har den stått vid en graf på kyrkogården, men uppryckts vid beredande af rum för andra innevånare på samma kyrkogård. Det är emellertid en förtjenst hos presterskapet i Vernamo, att stenen blifvit förvarad; en förtjenst, som annars så få eftersträfvat, särdeles då nya kyrkor byggas» (Allvin). Djurklou kunde ej återfinna den vid sitt besök 1870. Han skriver: »Då Allvin i sin beskrifning förklarar stenens bevarande vara presterskapets förtjenst, så torde här böra antecknas, att den nyss aflidne kyrkoherden Contraktsprosten och Ordensledamoten Doktor Örnberg låtit använda bemålde runsten antingen till plansten i den från södra kyrkogårdsgrinden till kyrkan lagde stigen eller ock till fyllnad i de under hans regering omlagde kyrkogårdsmurarne, hvartill äfven andra i kyrkan befintlige grafstenar vederbörligen krossade lära blifvit begagnade.» Måttsuppgifter saknas.

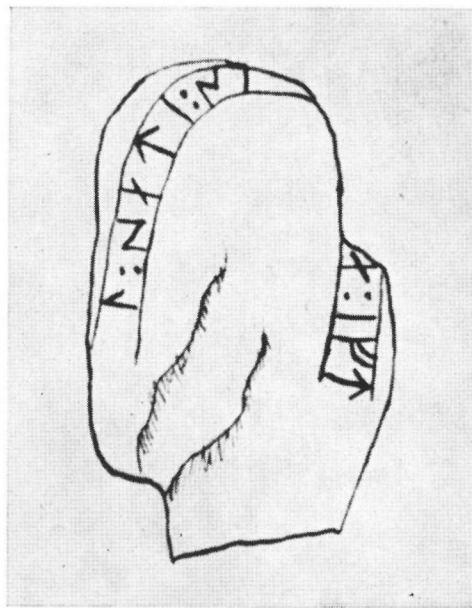

Fig. 31. Sm 63. Värnamo kyrkogård. Efter teckning av Liljegren i Fullständig Bautil.